

АДÆМ СÆХЕЦÆН ЦИ РАКÆНОНЦÆ, ХУЦАУ СИН УОЙ НÆ РАКÆНДЗÆНÆЙ!..

Виссарион БЕЛИНСКИЙ (1811-1848), литературон критик: «Цард къæппæг æй, мах ба си – миститæ: еуæй-еуетæн бантæсуй сæхе фæттиллеф кæнун æма цъусумæй райервæзун, фал беретæ ба байсæфунцæ, сайæнмæ син ай-дагъдæр басмотун бантæсуй, уотемæй. Æнæсæрфат комеди, сайтæнтти амæттаг фæууа!..»

АХСГИАГ ЦАУ

«НÆ МÆЛАТДЗАГ НИХЪУÆРДÆЙ ЗНАГ ФÆЛЛЕДЗÆГИ ÆЙ!..»

Цуппаринсæй анзей размæ (1942 анзи 5-11 ноябри) дæрæнгонд æрцудæнцæ, Цæгат Иристони зæнхæмæ æрбайервæзгæй, Дзæуæгигъæубæл æртеголаæ унмæ ка гъавта, еци немущаг-фашистон æрбалæборгуги æфсæддон хæйттæ.

Устур Фидибæстон тугъди рæстæг немущаг-фашистон æрбалæборгугæн ку бантæстæй Цæгат Иристонмæ дæр æрбайервæзун, уæд ами бай-еудагъ æнцæ карзæй-карздæр тугъдтитæ. Уæлдайдæр ба – Дзæуæгигъæуи алфамбулай. Знаг гъавта нæ республикæ сæйраг сахар байахæссун, цæмæй ин ардигæй ба фæцæйдæ рагвæ Грозной æма Бакуй нефтдæттæн рауæнтæмæ бахъæртунæн. «Уомæн неци-хузи уæн ес!..» – уæхæн ихæс æвæрд æрцудæй, Цæгат Иристони зæнхæбæл германæг æрдонги нихмæ тухæгæнæг Сурх Æфсади хæйттæн. Æма еци уæззауæй-уæззаудæр ихæс æнтæстгинæй æнхæстгонд æрцудæй – знаг 1942 анзи тард æрцудæй Цæгат Иристони зæнхæй, 1943 анзи ба си бустæгидæр уæгъдæгонд æрцудæй, Цæгат Кавкази ци еуæй-еу рауæнтæ рæстæгмæ байахæста, етæ дæр æнæгъæнæй.

Немущаг-фашистон æрбалæборгуги нихмæ Цæгат Иристони зæнхæбæл тугъдтити æма ами Сурх Æфсади историон уæлахеци туххæй финст æрцудæй берæ киунугтæ, публицистон уацтæ. Уони ахедундзийнадæ агъазиу æй. Уæлдай ахсгиаг ба æнцæ, еци тугъдтити комкоммæ ка архайдта, уони æвдесæнтæ.

Уонæй мах дæр нæ газети рæстæгæй-рæстæгмæ пайда кæнæн. Абони ба мухур кæнæн, Цæгат Иристони зæнхæбæл тугъдтити архайæг тугъдонтæн 1965 анзи апрели республикон газетти журналистти хæццæ ци фембæлд арæст æрцудæй, уони ци дзубанди рауадæй, уой туххæй æрмæг (4-5-æг фæртæбæл).

Цæун райдæдта 1993 анзи мартъий

0+

ДИГОРÆ

№42 (867) 2022 анзи 12 ноябрь – геуæргобай мæйæ

Аргъ 1 туман

«ÆРБАБАСТОН МÆ АСТÆУБÆЛ МÆ ХЪÆМА...»

Æрæги бабæй Цæгат Иристон рафæндараст кодта, сæрмагонд тугъдон операци архайун кæмæн рауайдзæнæй, æ еци æфсæддонти еума къуар. Еци сæрæн æма нифсхаст лæхъуæнтæмæ кæсгæй зæрдæбæл æрбалæуонцæ, Устур Фидибæстон тугъди рæстæги гъеуотæ разæнгардæй немущаг-фашистон æрбалæборгуги нихмæ тугъдмæ ка нæхстæр кодта, еци фæсæвæди, æрмисæн син сæ еузæрдион цæттæдзийнадæ Райгурæн бæсти сæрбæлтау тохмæ.

*Æрбакодтон æд бæрцитæ мæ цохъа,
Æрбабастон мæ астæубæл мæ хъæма.
Æрбагæлстон мæ сау нимæт мæхебæл.
Тохмæ цæуæгæй, зинаргъ æмбал, ци 'й дзебæл!*

*Æрлæудтæн æз тохи надбæл хъæбæр тагъд.
Æр-ма кæнæ дæ фæндурæй дæ еу цагъд!*

*Зонун, кизгай, мæ фæндаг æй зин, изол.
Хъаурæггин æй гйаур фашист, нæ фудеол.*

*Мах царди рохс барæмодзун – æ нисан,
Фал базонæд, Люксембург ин ку нæ ан.
Мах Цæдесæн басæттæнтæ некæд ес.
Æнæмæнгæ мах уодзæнæй уæлахе!..*

Уотæ финста Устур Фидибæстон тугъди архайæг, поэт Амилахуанти Илья. Нæ зонæн, мæнæ нур сæрмагонд тугъдон операци архайунмæ ка рафæндараст уй, уонæй аци æмдзæвгæ си ескæмæн зонгæ 'й æви нæ, уой. Фал ни фæдарæй ба æруагæс кæнуй, етæ бæлвурдæй ке зонунцæ, Райгурæн бæсти сæребарæ æма хуæдбарæдзийнадæ багъæуай кæнун ку багъæуидæ, уæд æвæстеуатæй рагулф кæниунцæ, уодуæлдайæй истох кæниунцæ знæгти нихмæ, ниддæрæн сæ кæниунцæ, беретæ

си сæ цард дæр иснивонд кæниунцæ... Еугур еци хабæрттæ нури æригæнттæ куд нæ зондзæнæнцæ, хестæр фæлтæрти кадæ æма намусæй сæрустур куд нæ уодзæнæнцæ... Æцæгæйдæр уотæ ке 'й, е бæлвурд æй, нуртæккæ Фидибæстæ сæрмагонд тугъдон операци архайунмæ ке байагурдта, етæ куд нифсгунæй цæунцæ се 'фсæддон ихæс æнхæст кæнунмæ, уомæй дæр. Уомæн æргом дæнцæн иссæй, æрæги бабæй цæгатистойнаг тугъдонти къуар фæндараст кæнуни фæдбæл арæст мадзали.

Дзæуæгигъæуи æфсæддон хай «Спутник»-и тургъæмæ еци лæхъуæнти хæццæ æрæмбурд æй берæ дзиллæ – сæ ниййергута, сæ хуæнттæ æма зонгитæ, паддзахадон æма æхсæнадон къабæзти минæвæрттæ.

ГАЗЕТ «ДИГОРÆ» – АЛЛИ БИЙНОНТÆН!

**Æ РАФИНСУНИ АРГЪ 2023
АНЗИ ФИЦЦАГ ÆМБЕСÆН
ÆЙ 344 СОМИ 52 КЪАПЕККИ.
(ТУГЪДИ ÆМА ФÆЛЛОЙНИ
ВЕТЕРАНТÆН БА –
305 СОМИ 64 КЪАПЕККИ)**

**ГАЗЕТ «ДИГОРÆ»
РАФИНСУН
ÆНГЪЕЗУЙ
«УÆРÆСЕЙ ПОЧТИ»
ЕУГУР
ХАЙÆДТИ ДÆР**

Фембæлди архайгутæ (галеуæрдигæй рахесæрдæмæ): бадунцæ – ЗÆНГИАТИ Владимир, Николай БУРЛАК, Антон КАРАВАЙ, Дмитрий ВАЩЕНКО; лæуунцæ – А. КОЗЛОВСКИЙ, РÆМОНТИ Геуæрги, Валентин КАЛЕНЮК, ЗÆЛЕТИ Михаил, АБАЙТИ Александр, Михаил ПАВЛЕНКО, Орджоникидзей æфсæддон комиссариати косæг Д.ХАЛМАНСКИХ, НИГКОТИ Беза.

«НÆ МÆЛÆТДЗАГ НИХКЪУÆРДÆЙ ЗНАГ ФÆЛЛЕДЗÆГИ ДЕЙ!..»

Гизæли тугъдон операци куд цæттæгонд æрцудæй æма рахецæн æй, уой туххæй бæлвурд радзурдта запаси гвардий болкъон **Михаил ПАВЛЕНКО**. Уæд е адтæй 93 гвардион артиллерион полки командир. Полк бахаудтæй 1942 анзи кæрони сахар Орджоникидзей бунмæ ка тох кодта, еци 11-аг гвардион фестæг æфсади корпусмæ.

– Кавказбæл тох, – загъта М. Павленко, – æ уагæ æма ахедундзийнадæмæ гæсгæ адтæй агъазиу Устур Фидибæстон тугъди дзамани. Немуцаг оккупантæ кæд Мæскуй бунмæ дæрæнгонд æрцудæнцæ, уæддæр сæ идарддæри нимпурститæ нæ ниууагтонцæ. Куд зонæн, уотемæй знаг 1942 анзи æ сæйрагдæр хъауригæ исаразта Сталинградмæ æма Кавказмæ. Ардæмæ æмпурсгæй, фашистон æрдонгтæ гъавтонцæ нефть æма тиллæггин районтæ байсунмæ. Уомæй уæлдай ма сæмæ адтæй никки æндæр нисантæ – Хæстæг Хорискæсэн æма Индимæ бампурсун.

1942 анзи 25 августы знаг байахæста Мæздæг. Мах тугъдтити хæццæ цудан Нальчикки 'рдæмæ. Уавæр адтæй хъæбæр уæззау æма тæссаг. Æма советон командæкæнуинадæ æвæстеуатæй агъаззаг мадзæлттæ исаразта Кавказ багъæуай кæнуни гъуддаги. Алли рауæнтæй ардæмæ æрвист цудæнцæ нæуæг æма нæуæг æфсæддон хæйттæ. Арæст цудæй аллихузон гъæуайкæнуинадон фæдæрттæ, æфсæдтæ еудадзуг ефтонгонд цудæнцæ нæуæгдæр хуæцæнгæртæй.

Баксан æма Мæздæги размæ районтæ байахæсгæй, фашистæн сæ бон нæ бацæй идарддæр цæун. Æма кæд сентябри, сæ идарддæри нимпурсти рæстæг, сæ къохи бафтудæй Малгобек байсун, уæддæр ацирдæмæ æнтæстгинæй æмпурсун нæбал ба-

фæразтонцæ. Не 'фсæдтæ бауорæдтонцæ знаги.

25 октябри немуцаг фашистæ æрбампурстонцæ Баксани 'рдигæй, дуккаг бон ба – Майский æма Котляревски 'рдигæй, æма сæ них исаразтонцæ сахар Орджоникидземæ. Æрбалæборунмæ гъавтонцæ Даргъ-Къохи 'рдигæй, фал е сæ къохи нæ бафтудæй, уæд. Чиколай 'рдæмæ раздæхгæй, æмпурсун райдæдтонцæ ецирдигæй. Байстонцæ Алагир æма Æрæдон. Æма дурердигæй се 'ргом исаразтонцæ нæ республики столицæмæ.

– Не 'фсæдти нихмæ знаг æрбампурста 2 ноябри, – дзоруй идарддæр М. Павленко. – Авиаций хъаурæгин бомбардировкити фæсте знаг байахæста Саниба æма Гизæл. Немуцаг танкити къуар æ над исаразта Орджоникидземæ, иннæ къуар ба – Æрхонкæмæ. Изæрæрдæмæ байеудагæнцæ карз тугъдтитæ мах артиллери æма знаги танкити æхсæн, æма знагæн идарддæр рацæун æ бон нæбал иссæй.

Ноябри еци бæнтти советон командæкæнуинадæ исаразта никки ахсгагдæр мадзæлттæ сахар багъæуай кæнуни туххæй. Ардæмæ ма никкидæр гæлст æрцудæй уæлæнхæсэн æфсæддон хæйттæ, танкити нихмæ тохæг цалдæр артиллерион полки.

3 ноябрæй фæстæмæ знаги нимпурст хъæбæрдæр арæст цудæй Ногир æма Æрхонки 'рдæмæ.

Советон командæкæнуинадæ æфсæдти размæ исæвардта ихæс: знаги нихмæ нимпурсун æма 'й ниддæрæн кæнун. Не 'фсæдти нимпурст райдæдта 7 ноябри еци-еу рæстæг цæгатхорискæсэн æма хонсари 'рдигæй. Æма 9-аг Æфсади хæйттæ знаги ку æрбалхъивтонцæ аллирдигæй, уæд æртухсти бахадтæнцæ, 11 ноябри ба бустæ-

гидæр дæрæнгонд æрцудæнцæ. Мингай фашистæ мардæй æма сæдæгæй танкитæ сугъдæй байзадæнцæ тугъди будури. Гъе, уотемæй рахецæн æй Гизæли тугъдон операци.

Сахар Орджоникидзей бунмæ карз тугъд райдæдта, Устур Фидибæстон тугъди хъæппæрес советон æфсæдти къохи ку бафтудæй, уæхæн историон æууæлти. Советон æфсæдæн æ бон бацæй айдагъ немуцаг-фашистон æфсæдти бауорамун нæ, фал хъаурæгин нимпурст исаразун. Гизæли тугъдон операци адтæй 1942 анзи фиццаг æнтæстгин операци. Æ тугъдон – агъазиу рахастдзийнадæй уæлдай ма, е хъæбæр агъаз фæцæй советон æфсæдти нифс фæффулдæр кæнунæн. Мæздæг æма Орджоникидзей размæ тугъдтити нæ салдæттæ æма афицæртæ ци дзиллон æхсарæ равдистонцæ, уомæй бæлвурд зиндтæй æфсæдти тугъдон арæхстдзийнадæ æма нифс æрбалæборæг знагбæл æнæмæнгæ фæууæлахеуæн.

– Мæн, куд артиллеристи, уотæ фæндуй, – загъта æ радзубандий кæрони М. Павленко, – уæлдай хъæбæрдæр артиллерий устур ахедундзийнадæ байамонун Гизæли операций. Комкоммæ дзоргæй, немуцаг танкити хъæбæрдæр дæрæн кодтонцæ артиллеристтæ. Байамонунæн фæгæ 'й е дæр, æма нæ полки сержант Тарликовский æма кæстæр сержант Бармини еунæг дзармадзан басугъта знаги 16 танки. Артиллери æхе æвдиста æцæг «тугъди хуцауæй».

Сахар Орджоникидзей размæ НКВД-ий æфсæдти 273-аг полки куд тухтæй, уой туххæй адтæй запаси болкъон **Дмитрий ВАЩЕНКОЙ** дзубанди.

– Нæ полк арæст æрцудæй Новосибирски размæ, æма 1942

анзи августы æрвист æрцудæй Орджоникидземæ. Æрбунат кодтан сахари хонсар-хорнигулæн кæрони. Рахесæрдигæй нæ синхаг адтæй 26-аг Ленини орденхæссæг Хъиримаг арæнгъæуайгæнæг æфсæдти хецæн полк, галеуæрдигæй ба – 292-аг гурдзиаг полк.

Еци рæстæг сахари медæгæ æма æ кæрæнтти арæст цудæнцæ фæдæрттæ. Уобæл æхсæвæй-бонæй, фæллад нæ зонгæй, кустонцæ сахари цæргутæ. Мах полки размæ, зæгъæн, архайдтонцæ ирон æма уруссаг театрти артисттæ. Адæм къахтонцæ танкити нихмæ арф къæхтитæ. Æфсæддонтæ дæр æма сахари цæрæг адæм дæр хуарз лæдæрдтæнцæ, аци арæнтæбæл сæ мæлæтдзаг тохи нихмæ гъæдхæй лæуун ке гъæудзæнæй. Еугурæйдæр лæдæрдтæнцæ, цийфæнди ку фæууа, уæддæр æрбалæборæг знагæн æрбаудæн ке нæйиес Арвиноммæ дæр æма Орджоникидзей размæ дæр.

Уавæр уæлдай уæззаудæр фæцæй 2 ноябри – знаг Гизæл ку байахæста æма сахармæ ку 'рбахæстæг æй, уæд. Ами, адæгти, нæ полки æфсæдтæ исæмбалдæнцæ немуцагæтæбæл. Тугъди бацудæй артиллери æма немуцагæтæ фæстæмæ цæун райдæдтонцæ, 3 ноябри ба нæуæгæй фондз немуцаг танки æма фестæг æфсади батальон нæуæгæй æрбампурста не 'фсæдтæмæ. Артиллеристтæ си æртæ танки ку басугътонцæ, уæд иннетæ, уæдта батальон фæстæмæ раздахтæнцæ. Фал бабæй дуккаг бон нæуæгæй, уæлæнхæсэн æфсæдти агъазæй, исфæндæ кодтонцæ Гизæлæй сахари 'хсæн надбæл æрбампурсунмæ. Знаги ма Арвиноммæ гъудæй 800 метри, фал еци фæндæ сæ къохи нæ бафтудæй – не 'фсæдтæ гъæддх фæллæудтæнцæ, æма сæ не 'рбауагтонцæ.

6 ноябри нæ полкæ æрбацудæй морякти ротæ. Уой размæ ба етæ танкитæ æхсæн топпитæй басугътонцæ цалдæр немуцаг танки. Æрбахæрттæнцæ реактивон минометтæ – «Катюшитæ» дæр. Æма етæ цалдæр хатти ку бахстонцæ знаги, уæд немуцагæтæ нæбал бандиудтонцæ махæрдæмæ æмпурсун.

Знаги нихмæ еумæйæг æмпурст 7 ноябри ку райдæдта, уæд фестæг æфсæдтæн агъазиу агъаз кодта нæ авиаци. «Ил» хуæдтæхугтæ еци еугæндзонæй цудæнцæ æма цудæнцæ атаки æма сугътонцæ немуцаг танкити.

– Орджоникидзей бунмæ тугъдтитæ, – дзурдта Д. Ващенко, – адтæнцæ хъæбæр карз, фал уæддæр знаг дæрæнгонд æрцудæй. Еци уæлахеудзийнадæ адтæй Сталингради размæ советон æфсæдти агъазиу уæлахеуи райдайæн.

Идард Сибирæй Кавказ багъæуай кæнунмæ иссудæнцæ 273-аг полки æфсæддонтæ. Ардæмæ, сахар Орджоникидзæ багъæуай кæнунмæ, 1942 анзи фæззæги нæ Райгурæн бæсти столицæ Мæскуйæй æрвист æрцудæй НКВД-ий æфсæдти 34-аг полк дæр.

– Мах уайтæккæдæр æрвист æрцудан фæдæрттæ аразуни куститæмæ, – загъта еци полки снайперти взводи командир **Николай Антони Фурт БУРЛАК**. – Нуртæккæ турбазæ кæми æй, уой рази, Ной Буачидзей гъæунги, Калакмæ надбæл æма æндæр рауæнти аразтан доттæ. Ами, сахари, нæ куститæ ку рахецæн æнцæ, уæдта фæдæрттæ аразун райдæдтан Арвиноми надбæл, сауæнгæ Казбегий гъæуи уæнгæ.

Немуцагæтæ Гизæл ку байстонцæ, уæд мах сахармæ æрбацæуæнтæ гъæуай кодтан, нуртæккæ сувæллæнтти сæйгæдонæ кæми æй, уоми, æма Ной Буачидзей гъæунги. Уой фæсте ба знаги нихмæ тухтан Мичуринæй Æрæдоннæ 'хсæн. Нæ полки фиццаг батальон æмпурста Гизæлмæ. Аци батальон адтæй номдзуд бæгъатæр автоматчик Петр Барбашов. Атаки рæстæг нæ хъæбæр хъор кодта знаги еу дот – уордигæй еудадзуг æхста пулеметчик. Петр Барбашов ибæл гранат багæлста, фал уæддæр пулемет нæ банцадæй. Уæд е бабурдæй доти размæ æма ибæл æхе багæлста. Æ дессаги лæгдзийнади туххæй ин лæвæрд æрцудæй Советон Цæдеси Бæгъатæри ном.

